

SASKI (242) *ai*

-a- (231), -ã- (7); -a- : -ã- *BielKron* (186:4), *Mącz* (3:1), *StryjKron* (1:2).

sg m N saski (18). ◊ *G* saski(e)go (8). ◊ *D* saski(e)mu (2). ◊ *A* saski(e)go (5). ◊ *I* saskim (2). ◊ *f N* saskã (13), saska (1), sask(a) (2); ~ (*attrib*) -ã (13), -a (1) *Murm*. ◊ *G* saskiej (19); -ej (1), -(e)j (18). ◊ *D* saski(e)j (1). ◊ *A* saskã (6). ◊ *L* saski(e)j (16), saski (1) *Mącz*. ◊ *n N* saski(e) (66). ◊ *G* saskiego (25); -iego (1), -(e)go (24). ◊ *D* saski(e)mu (12). ◊ *A* saski(e) (15). ◊ *I* saskim (5). ◊ *L* saskim (2). ◊ *pl N m pers* sascy (1). *subst* saski(e) (2). ◊ *G* saskich (17). ◊ *A m pers* saski(e) (1). *subst* saski(e) (1). ◊ *I n* saski(e)mi (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.; poza tym XVI w. w cytatach s.v. Sakson.

Przymiotnik od „Sas” (240) :

1. *Odnoszący się do Saksonii, kraju należącego do Rzeszy Niemieckiej; Saxonicus Mymer¹, JanStat (223) : [Wandalitowie] Pojedli kráiny Pomorńkie/ Sáfkie/ Prufkie/ y nád Wiflą obá brzegi/ przyfzedłzy z Dálmácyey. BielKron 159; tey vgody [aby do zakonu Panny Maryi przyjmować Polaków i Niemców] potym nieprzyjmowali potomni mistrzowie zakonni/ iáko nieflufzney zwłafzczá Frydrych Sáfki. BielKron 232; po wykorzeniu ich [Wandalów] á po przyięciu wiary Krześciáńfkiej/ Sáfki ięzyk tám [w Brandenburgii] w wiedzion/ ktorym y dziś lud poſpolity mowi. BielKron 291; Przyfzły nowiny drugie Władziłáwowi/ iż Pomorzánie Miedzyrzecz ná gránicy Sáfkiey wzięli przez zdráde BielKron 349v, 202, 208v, 225v, 287, 290v, 291v; ktore [cesarstwo] ielt przenieſione s Fráncufkiego do Sáfkiego páńftwá LeovPrzep D3; BielSpr 69; StryjWjaz B; wítawiamy: áby nápotym poddáni náfzy z Páluk y z Kráynéy foli náfzény Rułkiéy [...] gđzie fól Sáfka zwykłá bydź przedawána [...] wzywáli pod winámi wypifánemi. SarnStat 388, 410.*

W charakterystycznych połączeniach: saska(-i, -ie) granica (2), język (2), kraina (2), miasto (2), myńca, państwo [= dynastia], sol, wojewoda, wojewodztwo.

Zestawienia: »saski grosz« = srebrna moneta używana w Saksonii równolegle z groszem praskim (1): gro(ssus) saxonicus. Ichreckenberge. Saski grofz. Mymer¹ 42.

*»saskie książę« [szyk 61:58] (119): Pytay teź Czechow iáko fą od Ferdynándá Krolá fwego ná gárdło fądzeni/ powiedzác že ná Sądzie nie ſiedziály Rády Koronne: ále ſiedziál tylko łam Ferdynánd z Maurycem Książęciem Sáfkim/ á z iednym Synem fwym. OrzRozm L3; Látá od národzenia Páńfkiego 920. HEnrykus rzeczony Auceps álbo ptafznik/ Sáfkie kfiáżę/ był wybran zá Cefárzá w Niemcech BielKron 173v; Látá od národzenia Páná Kryftulá 1423 gdy nie zftáło potomftwá Sáfkich kfiáżąt/ Zygmund Cefarz dał kfięstwo Sáfkie Kfiáżętom Myłzeńfkim ktore y do tego czáfu trzymáią. BielKron 290, 173, 173v, 174, 175v, 180v (116); Kálinowfcy w Podolu żywą drudzy w Ruſi/ Ale to káždy włáfnie iuź mi przyznác muſi/ Ze ono Kfiáżę Mauryc Sáfkie ácz był rządny/ Nie był iáko ktory s tych nigdy ták porządny *PaprPan* E4v; [księżna Barbara] byłá oddána Krolowi w małżeńftwo/ y koronowána [...] przy ktorych Ceremoniách był [...] Arcybifkup Lwowſki/ [...] y połtowie od Bifkupow Węgiérfkich/ y Czeſkich/ y od Sáfkiego Xiáżęciá Ierzego *StryjKron* 727.*

~ »saskie książę kurfierst, saskie książę miecznik« = elektor książę saski noszący zarazem tytuł miecznika [szyk zmienny] (7:1): NApirwey Elektorowie/ to ielt/ wybráncy ná wybieránie Cefárftwá fą poftanowieni z duchownych ołob trzey Arcybifkupowie/ [...] K nim fą záfię przydáni czterzey

Kûrfierftowie ſwieckie ofoby: Napirwey krol Czeſki Podczâſzy álbo Szynk [...] Woiewodâ Ryńki Podſtoli/ Márgrabiâ z Brândeburku Komornik/ Sâłkie kfiâżę Miecznik. *BielKron* 175v; Withemberg miâłto Sâłkiey ziemie/ Kierferftow Kfiâżąt Sâłkich ktorzy Celârzá wybierâiâ. *BielKron* 290v, 209v, [211], [211]v, 212v, 216v, 220v.

»ksiâżę saskie wyborca [= *mający prawo wyboru cesarza niemieckiego*]« (1): Wluto teſz było ná rynku wielkâ kupę owlá/ przed Rzymſkim domem/ w ktorâ kupę Kfiâżę Sâłkie Wyborcâ koniem wſkoczył *BielKron* 331. ~

»księstwo saskie« [szyk 4:2] (6): [cesarz Otto] był ná kfięſtwie Sâłkim oſmnaſcie lat *BielKron* 174v, 227v, 232v, 290; Visurgis, fluvius Germaniae, Weſer/ ciecze przes Sâskie y Brâńſwickie Xięſtwo. *Mqcz* 499c; Polkâ rozprzeſtrzenionâ bylá/ máiâc pod ſobâ Słâſko/ Morâwę/ [...] Máiâc y inſzych ſilâ Pańſtw y *Prouincey* po Sâłkie Xięſtwo/ y po Duńkie Kroleſtwo. *GórnRozm* B2.

»kurfi(e)rst, elektor saski« = *ksiâżę w dawnej Rzeszy Niemieckiej mający prawo obierania cesarza, elektor* [szyk 15:7] (21:1): A [Luter] będąc wymownyeyłfy y wyętlſe zâchowánye ná dworze Kurfirftâ Sâłkyego máyâc/ ſprâwił to/ iż [Karolstadius i Muncerus] ſâ wygnâni z Sâfyey. *KromRozm I* K3; ieſt Miâłtecſzko ná grânicu Thuryngiey Alftet Sâłkiego Elektorâ *BielKron* 202; Potym poſłowie Kûrfierftâ Sâłkiego á Maurycego/ ziechawłzy ſie chcieli poiednâc Kfiâżę Sâłkie z Maurycem/ âle niemogli *BielKron* 237; Lântgráfâ powietrze zârâziło/ Kûrfierftth Sâłki y z zonâ teſz rychło vmârł. *BielKron* 237, 205v, 209v, 217, 218, 218v (21).

»prawo saskie (majdeburskie a. niemieckie)« (5): Abowiem podług Prâwâ Sâłkiego Niemieckiego/ odwłokâ ſtronie Pozwâney bywa danâ ku odpowiedzi tylko *ad bina proxima Iudicia*, to ieſt do czterech Niedziel/ ná ziednânie Prokuratorâ y ná odpowiedſz. *GroicPorz* ſ2v; Ale wedle Prâwâ Sâłkiego Máydeburſkiego/ złodziej ma byc obieſłzon. *GroicPorz* kk, B4v, a3v; *SarnStat* 1204.

»prawo saskie ziemskie« [szyk zmienny] (2): Ziemſkie Prâwo ieſt/ ktore Ludzie iednego Kroleſtwâ álbo Krâiny/ miêdzy ſobâ trzymâc poſtânowili/ iâko ieſt Prâwo Ziemſkie Polſkie [...] iâko teſz ieſt Prâwo Ziemſkie Sâłkie/ ktore zowâ *Speculum Saxonum*. *GroicPorz* a3, d4v.

»saski taler« = *srebrna moneta o wadze ok. 1 uncji kolońskiej wybijana od 1500 roku przez elektorów saskich* (1): gdy go [patriarchę konstantynopolskiego ministrowie luterscy] do ſwey błędney ſekty/ poſławłzy mu przez ſwe poſłânce Coⁿfuzyâ ſwoię Augłzpurfkâ/ y coſ zârâz ſtârjch Sâłkich Tâlerow/ [...] przeçiâgnâc/ [...] chcieli. Tâm im ten to Pâtryârchá iâwnie pokâzuie/ iż [...] *ReszPrz* 68.

»Saska Ziemia« = *Saxonia Murm, Mymer¹, BartBydg, Mqcz, JanStat, Cn* [szyk 46:3] (49): Saxonia, Sachſerlandt Sâłkâ żyemyâ *Murm* 33; *Mymer¹* 33; *BartBydg* 137b; Tu teſz mamy wiedzieć iſe Sâłka ziemiâ y Polacy ſâ wolni od Prâwâ poſpolitego Cefârſkiego *GroicPorz* a4, a3v; Tego teſz czâłu wielkie ſzkody przez ogieñ czyniono Luteriânom/ tâk yſz wiele miałt y wſi popalono/ zwłâſzczâ w Sâłkiey ziemi/ y po grânicâch. *BielKron* 218v; Pothym Cefarz poſtânowiwlſzy ſwe rzeczy w Witembergu/ rułzył ſie ſtamtâd do Hâle/ ktora leſzy nâd rzekâ Salâ w Sâłkiey ziemi. *BielKron* 229v; Brunſzwik wielkie miâłtho/ głowâ wſzytkiey Sâłkiey ziemie/ obronne á murowâne/ więtlſze niſli Nornberg. *BielKron* 290, 159, 174v, 175v, 198, 203 (34); *Menium vel Mesonium putatur esse civitas Germaniae, maydenburg* [!]. po niemiecku w Sasaki ziemi nâd rzekâ leſzące. *Mqcz* 216a, 364d, 369d; *LeovPrzep* Cv; *BielSpr* 75v; [Bolesław Chabry] Ná wſchod ſłoncâ poſtâwił grânice y ſelâzne ſłupy v Niepru: ná

zachod v rzeki Sale w Sáfkiey ziemi *SkarŻyw* 357; [*Władysław Lokietek*] sam swoią ofsobą wyprawił się do Sáfkiey ziemie y Margrábfkiey przeciw Woldemárowi Márgrábi Brandenburfkemu *StryjKron* 406, 472; *SarnStat* 1119; [*Luter*] zá kilá lat y rychley wżytki kłafztory pánieńskie y mnińskie w Sáfkiey ziemi ípułtołzył/ iż w nich żadna mnińzka y mnich nie zołtał. *SkarKaz* 418b; [Saxon ... validissimum genus hominum Sassyn, inde hec Saxoniam, regio eorum Sassica zyemya *ReuchlinBartBydg* E3v].

[»zwierciadło saskie«: TE Kłięgi dla tego *Speculum Saxonum*, to iełt zwierciálem Sáfkim zowá/ iż pólpolicie służy Sáxonom/ y wżyftkiem ludziom ktorzy tego práwá wżywáią/ áby w nich Práwo fwe iáko we zwierciadle widzieli. *SzczerbSpecSax* 417 (*Linde w cytacie s.v. Sakson*).]

Szereg: »majdeburski albo saski« (1): A Iż prowincja Inflántka do tego czáfu práwá íwégo nie miáła/ y nie ma/ tedy tym czáfem wżywáć ma práwá Máýdeburfkiego/ álbo Sáfkiego *SarnStat* 1204.

a. *W funkcji rzeczownika (zawsze o osobie)* (5) : Pierwíze woýłko wiodł Sáfkie Kłiążę/ weśrzednie Lántgráw/ ołtáthnie Iurgá Máłpurfki y Ryffemberg/ Sáłki z íwoim woýłkiem przymknáł sie ku Celárzowi *BielKron* 227v; Sáłki zwięzienia pułzczon. *BielKron* 236v *marg*, 208v, [211] *marg*, 309v.

2. *Luterański* (17) : Dyálektyká Sáłka. Chwałá wewnętrzna pozwierchniey ofierze nic niewádzi. *WujJud* 237 *marg* [*idem*] L18v; y ípytałem go: gdzież się chceż obroćić? do Luteryanow powiáda. y ták przyzwawłszy Miniłtrá Sáfkiego/ zgináł ná duży y ná cíele. *SkarŻyw* 369; *ActReg* 169.

Wyrażenia: »konfessyja saska« [*szyk* 4:1] (5): Confesionifto^m Coⁿfelsia Sáłka przeciwna. *WujJud* 227v *marg* [*idem* L17], 216v, L17; A co sie dotycze Ceremoniy Kościelnych [...] lámá Confelsia Sáłka y Augłpurfka świadczą/ że te íą naylepfze Ceremonie/ ktore od Páná Kryftulá íą podáne *WujJudConf* 14, 216.

»saski kościoł« [*szyk* 4:1] (5): Toć wáż Doktor/ ktorego wy zá słuę Bożego maćie/ mowi/ y do śmierci ták trzymał/ iáko y ielcze po dziś dzień Coⁿfesionifte Augłpurfcy/ y Sáłkich Kościołow/ to iełt práwi Luterani trzymáią. *WujJud* 53, B7v, 219, 219v *żp*; Confelsiey Augłpurfkiey/ Confelsiey Kościołow Sáłkich ná Tridentkie Coⁿcilium ofiárowáney Anno 1551. nie gánimy. *WujJudConf* 13.

[»papież saski«: podobnieyże imioná/ w ktorych się tá liczbá 666. zupełnie znáyduie/ te íą [...] Lácińskie/ *Martin Lauter*; żydowfkie/ *Lulther*: ktore doftáteczenie wyráżáią Papieżá Sáfkiego/ Marćiná Lutrá *JungaRozwiąz* 42.]

»saski teolog« (1): Niechę tu lámých íporek y przymowek Lutheranow miedzy sobą dla przewłoki wípomináć. [...] co ízkołá Witte^mberfka/ przeciw Selecźnerowey: co [*piszą*] Sáłcy (*fi Dijs placet*) Theologowie/ przeciw Szmidelinowey *ReszPrz* 67.

[»saski zbor«: że w tych niedawnych czasiech, niemały rozruch się stał, [...] od tych ktorzy są katolickiey rzymskiey wiary przeciw ludziom y ministrom ewangelickiego y saskiego zboru. *Apolog* 84.]

Szeregi: »augsburski a(1)bo (i) saski« [*szyk* 2:1] (3): Iełfiże Augłzpurfka álbo Sáłka Confelsia dobra iełt/ á czemułz íey we wżyftkim nie trzymacie? *WujJud* 216v; *WujJudConf* 14, 216.

[»ewangelicki i saski«: *Apolog* 84 *cf* »saski zbor«.]

Przen (1) : Inny Chryftus Zwingliáńfki/ ktory to mowi: A inny Sáłki/ ktory nie to. Inny Nowokrzczeńfki/ ktory mowi ták/ inny Aryáńfki ktory mowi nie ták. *SkarJedn* 20.

a. *W połączeniu z obraźliwym epitetem* (1) :

Wyrażenie: »saski pijanica« (1): Azażby fię to dla miłe^{go} Bogá/ z oną obietnicą Páńfką/ Oto ia z wámi ieltem/ áż do fkończenia światá/ zgadzáło/ gdyby dopiero po pułtorá tyfiącą lat náuká Pána Chryftułowá/ miála przez te Sáfkie pijánice być obiáwioná? *ReszPrz* 98.

[*W przen:*

Wyrażenie: »saska wszetecznicá«: Oderwał fię od Kościołá Bożego Luther [...]; ták od niego drudzy odpádli [...]. Wyfzli niektorzy/ do oney Sáfkiey wżetecznicé/ y Genewéńfkiey/ Szwaycárfkiey/ y infzych iey towarzyszek *JungaRozwiqz* A4.]

Synonimy: 2. *auszpurski, ewanjelicki.*

MN